

Η λεηλασία των μαρμάρων του Παρθενώ να από τον Ελγίνο

Έτριξε η σκαλωσιά. Ασυναίσθητα, ο εργάτης προσπάθησε να κρατηθεί από τη χωμένη στα σπλάχνα του τοιχώματος σφήνα. Το σφυρί έπεσε από τα χέρια του. Κάτω από το βάρος του σώματός του, η σφήνα λειτούργησε σαν έμβολο. Ξεκόλλησε η μετόπη. Ο εργάτης κατάφερε να ισορροπήσει στην σκαλωσιά. Με τα χέρια του, προσπάθησε να συγκρατήσει την μετόπη ώσπου να φέρουν σχοινιά. Ήταν βαριά. Γλίστρησε από τα χέρια του.

Ο Έντουαρντ Δανιήλ Κλαρκ παρακολουθούσε με αγωνία. Έστριψε αυθόρμητα αλλού το πρόσωπό του, να μην δει την καταστροφή: Η μετόπη του Παρθενώνα έπεσε με πάταγο στο έδαφος. Όταν ο Έντουαρντ Δανιήλ Κλαρκ ξανακοίταξε, μόνο σκόρπια κομμάτια θρυμματισμένου μαρμάρου υπήρχαν. Ψηλά, στη ζωφόρο, έχασκε ανοιχτή η πληγή, εκεί όπου, για περισσότερα από 2.430 χρόνια, η σύνθεση στην ανάγλυφη πλάκα θάμπωνε βαρβάρους και πολιτισμένους, κατακτητές κι επισκέπτες.

Ο Τζιοβάνι Μπατίστα Λουσιέρι κάτι μάσησε στα ιταλικά. Δεν νοιαζόταν ιδιαίτερα για την καταστροφή. Μετόπες υπήρχαν πολλές να αντικαταστήσουν αυτήν που διαλύθηκε. Εκείνο που τον έκαιγε ήταν ότι η ζημιά έγινε μπροστά στον εντιμότατο Έντουαρντ Δανιήλ Κλαρκ, διάσημο περιηγητή, αρχαιολόγο και ορυκτολόγο. Ανάμεσα στις 365 μέρες του χρόνου, αυτήν είχε διαλέξει για να επισκεφτεί την Ακρόπολη! Ελάχιστη ώρα πριν, θαύμαζε το «υπέροχο γλυπτό» της μετόπης που οι άνθρωποι του Ελγίνου είχαν βάλει στο μάτι. Και ήταν αυτός, ο ζωγράφος Τζιοβάνι Μπατίστα Λουσιέρι, που του είχε υπερφίαλα προτείνει να περιμένει λίγο, ώσπου να την κατεβάσουν, να θαυμάσει το ανάγλυφο από κοντά.

Ο Ντιστάρ εφέντης, απομακρύνθηκε βιαστικός να μη δουν οι άπιστοι ότι δάκρυσε. Χρόνια φρούραρχος στην Ακρόπολη της Αθήνας, είχε εξοικειωθεί με το κλασικό περιβάλλον. Είχε έντονα εναντιωθεί στην λεηλασία των Άγγλων αλλά ο Ελγίνος του είχε τρίψει στα μούτρα το σουλτανικό φιρμάνι που του επέτρεπε να σηκώσει ό,τι ήθελε. Και του είχε κόψει πέντε λίρες τη μέρα μισθό, ώστε να μεταφράζει τη λέξη «qualche» του φιρμανιού ως «οποιαδήποτε» κι όχι ως «μερικά» κομμάτια. Άλλη ιστορία κι αυτή με τις μεταφράσεις!

Ο εργάτης, στην σκαλωσιά, είχε μείνει στήλη άλατος. Ο Λουσιέρι του έβαλε τις φωνές. Τόση δουλειά, να στήσουν την σκαλωσιά, είχε πάει χαμένη. Ας τσακιζόταν να κατέβει. Έπρεπε να μετακινηθεί παραδίπλα η σκαλωσιά, να μπορέσουν να ξηλώσουν άλλη μετόπη. Κι

έπρεπε να κάνουν γρήγορα, πριν να τους πάρει η νύχτα. Ταυτόχρονα, ο ζωγράφος από την Νάπολι προσπαθούσε να βάλει το μυαλό του να λειτουργήσει. Κάτι έπρεπε να πει στον εντιμότατο κύριο Κλαρκ. Αναστέναξε με ανακούφιση, διαπιστώνοντας ότι δεν χρειαζόταν. Συντετριμμένος από την βαρβαρότητα, ο Εγγλέζος αρχαιολόγος είχε αποχωρήσει.

Ο εντιμότατος Έντουαρντ Δανιήλ Κλαρκ γύρισε στην Αγγλία όπου τον περίμενε μια πανεπιστημιακή έδρα ορυκτολογίας. Ένα από τα βιβλία του, το «Ταξίδι στις χώρες της Ευρώπης», δημοσιεύτηκε στα 1811. Εκεί, περιέγραψε με μελανά χρώματα την καταστροφή της μετόπης, ως αυτόπτης μάρτυρας στο συμβάν. Εκείνο που παρέλειψε να αναφέρει, ήταν ότι, φεύγοντας ο ίδιος από την Ελλάδα, πήρε μαζί του, σουβενίρ, ένα κολοσσιαίο άγαλμα της Δήμητρας. Κοσμή το μουσείο του Κέιμπριτζ, άγνωστο αν προσφέρθηκε εκεί σε αντάλλαγμα για την πανεπιστημιακή του έδρα.

Το βιβλίο κυκλοφόρησε ακριβώς την εποχή που η «υπόθεση Ελγίνος» απασχολούσε την βρετανική κοινή γνώμη, χωρίζοντάς την σε δυο αντιμαχόμενες μερίδες. Έχοντας επικεφαλής τον αρχαιολόγο Ρίτσαρντ Πέιν Νάιτ, η «Εταιρεία Ντιλετάντι» (Dilettanti Society) ξεσπάθωνε εναντίον του κόμη Τόμας Μπρους.

Η «Ντιλετάντι» ήταν εταιρία αρχαιολογικών ερευνών. Ιδρύθηκε στα 1733 κι ώσπου να γεννηθεί ο Τόμας Μπρους, έβδομος κόμης του Έλγιν και του Κινκαρντάιν, είχε πίσω της ιστορία μιας γενιάς με ανασκαφές στην Μικρά Ασία αλλά και με μια επιτυχή διείσδυση στην λονδρέζικη κοινωνία. Η δραστηριότητά της είχε κάνει τους Βρετανούς να απαρνηθούν τον θαυμασμό τους σε κάθε ρωμαϊκό και να αρχίσουν να μιμούνται την ελληνική κλασική αρχαιότητα. Αυτή άλλωστε ήταν και η αρχή του κακού.

Τον Τόμας Μπρους, έβδομο κόμη του Έλγιν και του Κινκαρντάιν, ο κόσμος όλος τον ξέρει ως λόρδο Ελγίνο. Γεννήθηκε στα 1766, στην Βόρεια Σκωτία, όπου και η κομητεία του μεγαλογαιοκτήμονα μπαμπά του. Σπούδασε στο Λονδίνο, στο Παρίσι (Διεθνές Δίκαιο!) και στην Γερμανία. Στα 26 του, ήταν πρεσβευτής της Βρετανίας στις Βρυξέλλες. Στα 29 του, στο Βερολίνο. Ήταν το 1795, χρονιά που γνώρισε την καλή του, μια πλούσια Εγγλέζα αριστοκράτισσα, ενημερωμένη απόλυτα σε θέματα μόδας. Και οι επιταγές της μόδας, εκείνον τον καιρό επέβαλαν την «αρχαιοελληνική λατρεία».

Για να την πείσει ο Ελγίνος να αφήσει το πολύβουο Λονδίνο και να πάει να εγκατασταθεί στην σκοτεινή Σκωτία, υποσχέθηκε ότι θα της κτίσει ένα πραγματικό ελληνικό ανάκτορο, το Broom Hall. Για του λόγου το αληθές, προσέλαβε σπουδαίο αρχιτέκτονα, τον Τόμας

Χάρισον. Με σπουδές στη Ρώμη, ο αρχιτέκτονας φάνταζε ιδανικός για να χτίσει ένα ελληνικού στιλ μέγαρο στα σκοτσέζικα λιβάδια.

Ήταν το 1799, όταν ο Χάρισον υπέβαλε τα σχέδια της τελικής διαμόρφωσης. Τα ανέτρεψε ο ίδιος μαθαίνοντας από τον λόρδο Ελγίνο ότι τον έστελναν πρεσβευτή στην Κωνσταντινούπολη:

«Η ευκαιρία είναι μοναδική! Αν κατορθώσετε να αποκτήσετε άφθονα πιστά αντίγραφα ελληνικής τέχνης και αρχιτεκτονικής κι αν, ακόμα καλύτερα, μπορέσετε να παραγγείλετε καλούπια των πρωτοτύπων, εγώ, ο Τόμας Χάρισον, υπόσχομαι να σας κτίσω το πιο εκπληκτικό ανάκτορο που η κόμισσα μπορεί να φανταστεί».

Ο κύριος και η κυρία Τόμας Μπρους, έβδομου κόμη του Έλγιν και του Κινκαρντάιν, καθώς και ο γραμματέας τους Γουίλιαμ Ρίτσαρντ Χάμιλτον, μπήκαν στο πλοίο καλοκαιράκι του 1799. Στη Νάπολι, έκαναν μια στάση. Ο Ναπολιτάνος ζωγράφος Τζιοβάνι Μπατίστα Λουσιέρι ευχαρίστως μπήκε στην υπηρεσία του λόρδου: Έμελλε να εισπράξει 12.000 λίρες Αγγλίας για όλη την δουλειά. Οι Μπρους συνέχισαν για την Κωνσταντινούπολη, ο Χάμιλτον και ο Λουσιέρι έμειναν πίσω, να συγκεντρώσουν τους κατάλληλους για την δουλειά εργάτες. Βρέθηκαν στην Αθήνα.

Η επιχείρηση «ζωγραφικά αντίγραφα» των γλυπτών και κτιρίων της Ακρόπολης, κουτσά στραβά, περπατούσε. Η «επιχείρηση καλούπια» σκόνταφτε στα ψηλά σημεία. Ο φρούραρχος απαγόρευε να στηθούν σκαλωσιές, επειδή από το ύψος τους οι βέβηλες ματιές των απίστων μπορούσαν να εισχωρήσουν στις αυλές και στα ενδότερα των μουσουλμανικών σπιτιών που είχαν κτιστεί στον Ιερό Βράχο.

Στην Κωνσταντινούπολη, ο λόρδος Ελγίνος βρήκε έναν βαθύ γνώστη της αρχαίας Τέχνης να έχει κάποιον να κουβεντιάζουν: Τον εφημέριο του παρεκκλησίου της πρεσβείας, δρ Φίλιπ Χαντ. Του διάβασε την αναφορά του Λουσιέρι για τις δυσκολίες που συναντούσαν στην Αθήνα με τα καλούπια. Ο δρ Φίλιπ έγινε έξω φρενών:

«Τα έχετε δει αυτά που ζωγραφίζουν οι άνθρωποι σας;», ρώτησε.

«Μόνο σε ζωγραφιές», ομολόγησε ο λόρδος.

«Έχω προτείνει να πάρουμε άδεια και να μεταφέρουμε στο Λονδίνο το Ερεχθείο αλλά δεν εισακούστηκα», πρόσθεσε θυμωμένος.

«Πολύ δεν πάει;», αντέταξε ο λόρδος.

«Από οικονομικής πλευράς, όχι», πρόσθεσε ο εφημέριος: «Το ζωγραφίζουμε λεπτομερώς, το τεμαχίζουμε, το μεταφέρουμε στο Λονδίνο και το στήνουμε από την αρχή, ενώνοντας τα κομμάτια με βάση τα σχέδια. Απλό είναι».

«Θέλετε να πάτε ως εκεί, να επιθεωρήσετε και να μου αναφέρετε;» ρώτησε ο Ελγίνος.

Αρχές του 1801 (*), ο δρ Χαντ βρισκόταν στην Αθήνα. Λίγες μέρες αργότερα, έστειλε επιστολή στην Πόλη. Ο Ελγίνος την διάβασε κι έπεσε σε περισυλλογή. Έγραφε:

«Να πάτε στον σουλτάνο! Είστε επίσημος εκπρόσωπος της Αυτού Μεγαλειότητος του Γεωργίου Γ', βασιλέως της κραταιάς Μεγάλης Βρετανίας. Τον περασμένο Σεπτέμβριο πήραμε την Μάλτα. Την Πρωτοχρονιά, ενσωματώσαμε την Ιρλανδία. Στις 8 Μαρτίου, ο ναύαρχος Νέλσον τσάκισε τους Γάλλους στο Αμπουκίρ. Είναι αδιανόητο να συναντούν οι άνθρωποι σας δυσκολίες στη δουλειά τους. Να ζητήσετε να εκδοθεί φερμάνι που να απαλλάσσει τους εργάτες από τους περιορισμούς με τις σκαλωσιές. Και καλό είναι να επιτρέπει να απομακρυνθούν όποια γλυπτά εμποδίζουν τις εργασίες».

Εκείνο το βράδυ, ο Τόμας Μπρους, έβδομος κόμης του Έλγιν και του Κινκαρντάιν, δεν μπόρεσε να κοιμηθεί. Όλη νύχτα συνεδρίαζε με τον εαυτό του μετρώντας τις επιπτώσεις ως διπλωμάτης καριέρας που ήταν. Απ' όταν ο εφημέριος μίλησε για το Ερεχθείο, προσπαθούσε να το φανταστεί όχι στο Λονδίνο αλλά στην κομητεία του Έλγιν, στα πατρογονικά κτήματα. Με τις αναγκαίες προσθήκες, φυσικά. Λίγο λίγο, η φαντασίωση άλλαζε εικόνα. Ο εφημέριος ήταν πρακτικός άνθρωπος. Ο Ελγίνος ένιωθε καλλιτέχνης. Και ποιος καλλιτέχνης θα προτιμούσε το Ερεχθείο από τον Παρθενώνα! Τον εφημέριο προφανώς ενοχλούσε το ότι ο Παρθενώνας δεν είχε στέγη (άτιμε, Μοροζίνι!). Ο

αρχιτέκτονάς του όμως, ο Χάρισον, θα μπορούσε να του προσθέσει καινούρια.

Το πρόβλημα δεν ήταν εκεί. Το πρόβλημα εστιαζόταν στο γεγονός ότι η μεταφορά του Παρθενώνα στην Σκοτία, θα προκαλούσε διπλωματική εμπλοκή. Χώρια που θα ξεσήκωνε και τα μέλη της Εταιρείας Ντιλετάντι. Τη σωστή λύση την είχε προτείνει στο γράμμα του ο δρ Χαντ χωρίς να το καταλάβει. Ξαναδιάβασε την φράση:

«Και καλό είναι να επιτρέπει να απομακρυνθούν όποια γλυπτά εμποδίζουν τις εργασίες».

Πώς δεν το είχε σκεφτεί νωρίτερα! «Απομακρύνουμε ό,τι “εμποδίζει” και το μεταφέρουμε στη Σκοτία»! Μεγαλοφυές! Αετώματα, ζωφόροι, καμιά Καρυάτιδα για την είσοδο, κολόνες, κάποια γλυπτά για την αίθουσα υποδοχής και θ’ αφεθεί ο Χάρισον να μεγαλουργήσει. Και μηδέν επιπτώσεις! Όλοι οι Εγγλέζοι που επισκέπτονται την Ελλάδα όλο και με κάποιο κλοπιμαίο ως σουβενίρ επιστρέφουν στην πατρίδα.

Ο λόρδος Ελγίνος δεν θα επέστρεφε με κλοπιμαία. Ο Μεγάλος Βεζίρης έβαλε τα γέλια, όταν του υπέβαλε το αίτημά του. Πέτρες! Ο σουλτάνος δεν είχε αντίρρηση. Αν η εύνοια της Μεγάλης Βρετανίας εξαντλιόταν σε κάποια μάρμαρα, πολύ φθηνά του ερχόταν. Ο λόρδος Ελγίνος ξεκίνησε, έχοντας στις αποσκευές του το πολύτιμο φερμάνι. Και, καλού κακού, και μια μετάφραση στα ιταλικά. Ώσπου να φτάσει στην Αθήνα, το πρωτότυπο είχε χαθεί. Του έμενε η μετάφραση στα ιταλικά. Ο φρούραρχος της Ακρόπολης δεν γνώριζε την γλώσσα. Υπήρχε όμως κάποιος που την ήξερε. Η επίμαχη φράση έλεγε ότι μπορούσαν να απομακρυνθούν «qualche pezzi di pietra con iscrizione e figure». Ο μεταφραστής μετέφραζε το «qualche» ως «μερικά»: «Μερικά κομμάτια πέτρας με επιγραφές και σχήματα». Ο Τζιοβάνι Ρουσιέρι, Ναπολιτάνος ζωγράφος στην υπηρεσία του Ελγίνου, έδινε χίλιους όρκους ότι η λέξη σήμαινε

«οποιαδήποτε»: «Οποιαδήποτε κομμάτια πέτρας με επιγραφές και σχήματα». Με ταρίφα πέντε λίρες Αγγλίας την ημέρα για όσο θα συνεχίζονταν οι εργασίες, ο φρούραρχος συμφώνησε ότι η σωστή μετάφραση ήταν «οποιαδήποτε». Και αυτό το «οποιαδήποτε» απαιτούσε την εργασία τριακοσίων, κάποτε και τριακοσίων πενήντα, εργατών, σε καθημερινή βάση. Με εντατική δουλειά, η απομάκρυνση των «οποίωνδήποτε» κομματιών θα έπαιρνε ένα χρόνο.

Ο εντιμότατος Έντουαρντ Δανιήλ Κλαρκ έτυχε να είναι παρών την ζοφερή ημέρα του 1801 που «απομακρυνόταν» η μετόπη. Ο αρχαιολόγος Έντουαρντ Ντόντουελ έτυχε να βρεθεί στην Ακρόπολη άλλη μέρα, τον ίδιο χρόνο. Είχε φτάσει στην Αθήνα συντροφιά με τον Ιταλό ζωγράφο Πομάντι. Ζωγράφισαν χίλιους πίνακες με ελληνικά θέματα κι έκαναν ανασκαφές. Η μοίρα οδήγησε τα βήματά τους στην Ακρόπολη όπου υπήρχε συνωστισμός. Κάτω από τις οδηγίες του ακάματου Ρουσιέρι, οι τριακόσιοι εργάτες αποκαθήλωναν αγάλματα, αετώματα, την έρμη την Καρυάτιδα. Με μεγάλη προσοχή, είναι η αλήθεια. Τοποθετούσαν τα αποκτήματα σε κιβώτια και τα αμπαλάριζαν με σχολαστικότητα. Κι όποια γλυπτά δεν χωρούσαν στα κιβώτια, σημείωναν με προσοχή τις λεπτομέρειες και τα τεμάχιζαν: Θα τα ξανακολλούσαν στη Σκοτία.

Ο αρχαιολόγος Έντουαρντ Ντόντουελ έφριξε με όσα είδε. Στο έργο του, «Αρχαιολογική και Τοπογραφική περιήγηση της Ελλάδας, 1801 – 1806)», σημείωσε πως «Ο,τιδήποτε σχετίζεται με αυτή την καταστροφή, έγινε με μια φλόγα παράλογης αρπακτικότητας, σε αντίθεση όχι μόνο με κάθε αίσθηση του γούστου αλλά και με κάθε συναίσθημα δικαιοσύνης και ανθρωπιάς».

Ο Ελγίνος, γράφει ο Ντόντουελ, μπορούσε να περιοριστεί στα καλούπια του Φειδία, από τα οποία πολλά είχε να κερδίσει η Βρετανία. Στην Αθήνα, γράφει ο Ντόντουελ, διαπράχθηκε ιεροσυλία. Εκείνο που δεν γράφει ο Ντόντουελ, είναι ότι, φεύγοντας ο ίδιος από την κατεχόμενη Ελλάδα, πήρε μαζί του μια πλούσια συλλογή ευρημάτων από τις ανασκαφές του. Η συλλογή αυτή, σήμερα, κοσμεί το μουσείο του Μονάχου καθώς την αγόρασε ο εκεί βασιλιάς Λουδοβίκος, πατέρας του μετέπειτα βασιλιά Όθωνα της Ελλάδας.

Τα Χριστούγεννα του 1801, ο Ελγίνος τα πέρασε στο ιδιόκτητο πλοίο του, «Μέντορας», που ήταν αραγμένο στον Πειραιά. Πρωί, 26 Δεκεμβρίου, ξύπνησε αλαφιασμένος. Κανένας δεν γνωρίζει, αν είδε εφιάλτη. Τον είχε όμως πιάσει τρόμος, μήπως οι Γάλλοι, τελευταία στιγμή, του χαλάσουν την δουλειά. Το άστρο του Ναπολέοντα Βοναπάρτη είχε αρχίσει να ανατέλλει και αυτό τίποτε καλό δεν προμήνυε για τους Άγγλους.

Πήρε μαζί του τους ναύτες κι ανέβηκε στην Ακρόπολη. Επιστρατεύτηκε για την περίπτωση μια άμαξα μεταφοράς όπλων. Όσα κιβώτια ήταν έτοιμα, φορτώθηκαν σ' αυτήν. Η άμαξα έκανε το δρομολόγιο Ακρόπολη – «Μέντορας» κάμποσες φορές. Όταν η μεταφόρτωση ολοκληρώθηκε, ο Ελγίνος έφυγε για την Κωνσταντινούπολη. Ο «Μέντορας» απέπλευσε, για την Αγγλία. Ποτέ δεν έφτασε. Ως το ακρωτήριο Μαλέας καλά τα πήγαινε. Όμως, άγρια φουρτούνια τον βρήκε εκεί. Το πλήρωμα πάλεψε τα κύματα με όλες του τις δυνάμεις. Νικήθηκε. Οι ναύτες σώθηκαν κολυμπώντας ως την ακτή. Ο «Μέντορας» και το πολύτιμο φορτίο του αναπαύθηκαν στον βυθό, ανάμεσα Κύθηρα και Πελοπόννησο.

Ο Λουσιέρι τραβούσε τα μαλλιά του. Ο Ελγίνος μετρούσε τα λεφτά του: Τόσα τα χαμένα, συν τόσα η αναπλήρωσή τους με καινούρια, το κόστος ανέβαινε στις 28.000 λίρες Αγγλίας. Η επιχείρηση αποξήλωση του Παρθενώνα και των ιερών της Ακρόπολης ξεκίνησε από την αρχή: Μια κολόνα από το Ερεχθείο, 17 γλυπτά από τα αετώματα του Παρθενώνα, δεκαπέντε μετόπες. Τεμαχίστηκαν και τακτοποιήθηκαν σε διακόσια κιβώτια. Πώς όμως θα έφταναν ως τη Σκοτία;

Τη λύση έδωσε η κυβέρνηση της Αυτού Μεγαλειότητας. Ο πρεσβευτής Τόμας Μπρους, έβδομος κόμης του Έλγιν και του Κινκαρντάν, ανακλήθηκε στο Λονδίνο. Είχε το δικαίωμα να μεταφερθεί με πολεμικό πλοίο. Ο ίδιος, η σύζυγος και η οικοσκευή τους. Και κανένας νόμος δεν όριζε μέχρι πόσα τεμάχια έπρεπε να είναι η οικοσκευή. Πλην όμως, το πλοίο χωρούσε τα 65 από τα διακόσια κιβώτια. Φορτώθηκαν και μεταφέρθηκαν δαπάναις της Αυτού Μεγαλειότητος. Έφτασαν στο Λονδίνο, Ιανουάριο του 1804. Ο κόμης δεν βρισκόταν εκεί, να τα παραλάβει. Προτίμησε να επιστρέψει στην Αγγλία οδικώς ως την Μάγχη και από εκεί να πάρει πλοίο για απέναντι. Κανένας στην διαδρομή δεν φρόντισε να τον πληροφορήσει ότι, στα ξαφνικά, ένας ακόμα αγγλογαλλικός πόλεμος είχε ξεσπάσει, με τον Γουίλιαμ Πιτ τον Νεότερο να προσπαθεί να αντιμετωπίσει τον Βοναπάρτη. Έτσι, χαζά, πιάστηκε αιχμάλωτος.

Τα 65 κιβώτια μόλις που χώρεσαν στην υγρή καρβουναποθήκη του Burlington, του σπιτιού που ο λόρδος Ελγίνος κρατούσε στο Πάρκο Λέιν, στο Λονδίνο. Ο Ελγίνος όμως δεν είχε γίνει άδικα διπλωμάτης. Του πήρε δυο χρόνια αλλά κατάφερε να αποφυλακιστεί. Ήταν βέβαιος ότι η γυναίκα του θα έδειχνε κατανόηση για το γεγονός ότι το τίμημα της ελευθερίας ήταν ότι θα χάριζε στο Λούβρο κάποια από τα κομμάτια του Παρθενώνα. Δεν χρειάστηκε. Όσο να δοθούν οι εντολές και να ξεκινήσει η αποστολή των γλυπτών για την Γαλλία, ο λόρδος Ελγίνος ξέφυγε από την επιτήρηση κι έφτασε σώος στο Λονδίνο.

Ήταν το 1806 και κανένας δεν χάρηκε που τον είδε! Η έδρα του στη Βουλή των λόρδων είχε δοθεί σε άλλον. Ο αρχαιολόγος Ρίτσαρντ Πέιν Νάιτ δεν άφηνε ευκαιρία να πάει χαμένη κι όπου βρισκόταν τον κατηγορούσε για άθλιο βάνδαλο, καταστροφέα του Παρθενώνα και αρχαιοκάπηλο. Τα κιβώτια παρέμεναν στην καρβουναποθήκη, αναμένοντας πότε θα μεταφερθούν στη Σκοτία. Κι αυτό ποτέ δεν θα γινόταν. Η γυναίκα του, η ακριβή αγαπημένη για χάρη της οποίας είχαν γίνει όλα αυτά, τον είχε παρατήσει κι είχε πάει με άλλον. Το μόνο ευόιστο στην όλη ιστορία ήταν ο Τζιοβάνι Μπατίστα Λουσιέρι. Αυτός δεν τον είχε εγκαταλείψει. Παρέμενε στην Αθήνα και συνέχιζε το έργο του. Ανησυχούσε κάπως, επειδή είχε δυο χρόνια να πάρει τον μισθό του αλλά ήταν εκεί. Και, το σπουδαιότερο, συνέχιζε την αποψίλωση της Ακρόπολης.

Ο Ελγίνος μετέτρεψε σε αίθουσες Τέχνης κάποια σημεία του σπιτιού του κι έστησε εκεί μερικά από τα κομμάτια της Ακρόπολης. Βρήκε έναν γνωστό ζωγράφο, τον Μπένζαμιν Ρόμπερτ Χέιντον, και θέλησε να του δείξει τα εκθέματα. Ο Χέιντον έμεινε κεραυνόπληκτος. Και, ξαφνικά, σηκώθηκε κι έφυγε. Επέστρεψε λίγο αργότερα μ' ένα φίλο του, τον επίσης ζωγράφο Χένρι Φουζέλι. Αντίθετα με τον Χέιντον, ο Φουζέλι δεν αποσβολώθηκε. Απλά, άρχισε να φωνάζει:

«Οι Έλληνες ήταν θεοί! Οι Έλληνες ήταν θεοί!».

Αγκάλιαζε και φιλούσε τον Ελγίνο, λέγοντάς του: «Έγινες αθάνατος που τα έφερες εδώ». Και ξανά να φωνάζει:

«Οι Έλληνες ήταν θεοί! Οι Έλληνες ήταν θεοί!».

Ο Τόμας Μπρους, έβδομος κόμης του Έλγιν και του Κινκαρντάιν είχε το πιστοποιητικό της αξίας των θησαυρών του. Και στην Αθήνα τον περίμεναν κι άλλοι. Και στον πάτο της θάλασσας μερικοί ακόμα.

Την ίδια εκείνη σημαδιακή χρονιά, 1806, βρισκόταν στην Ελλάδα. Η Καρυάτιδα ήταν ήδη στο κιβώτιο. Και τα φουνταρισμένα στα Κύθηρα είχαν ανελκυστεί: 6.000 λίρες Αγγλίας ο λογαριασμός. Μεταφέρθηκαν όλα στο Λονδίνο. Ο λόρδος επισκέφτηκε την Ελλάδα, τελευταία φορά, στα 1810, αφαιρώντας κι άλλα κομμάτια και «συλλέγοντας και αγγεία»: 253 τεμάχια αναφέρει ένας κατάλογος. Χωρίς τα αγγεία. Μια που τα είχε δικά του όλα αυτά και μια που η καλή του τον είχε παρατήσει, θα μπορούσε κάτι να βγάλει, αν έβρισκε καλό αγοραστή.

Έβαλε τις φωνές στον Λουσιέρι που συνόδευσε τον λόρδο του Μπάιρον στην Ακρόπολη, τον εξόφλησε κι έφυγε. Στο μυαλό του είχε σφηνωθεί το επίγραμμα που, ένα χρόνο πριν, ο Τζορτζ Γκόρντον Νόελ λόρδος του Μπάιρον, ο για τους Έλληνες λόρδος Βύρων, είχε σκαλίσει σε μια μαρμαρόπτερα:

«Quod non fecerunt Gothi, fecerunt Scoti» (Ό,τι δεν κατάφεραν οι Γότθοι, το έκαναν οι Σκώτοι [Σκοτσέζοι]).

Ο Λουσιέρι είχε βουλευτεί στην Αθήνα. Συνέχισε το ξήλωμα. Στα 1812, έστειλε στο Λονδίνο τα τελευταία ογδόντα κιβώτια. Ο Ελγίνος τα βόλεψε όπως όπως. Έψαχνε αγοραστή αλλά αυτός που ενδιαφέρθηκε, βρήκε την τιμή τσουχτερή κι αποσύρθηκε: Ήταν ο Λουδοβίκος της Βαυαρίας, πατέρας του μελλοντικού βασιλιά Όθωνα της Ελλάδας. Βρήκε πιο λογική την τιμή της συλλογής του Έντουαρντ Ντόντουελ και την πήρε στην Βαυαρία.

Στα 1815, όσα από τα αρχαία κομμάτια δεν χωρούσαν στις αίθουσες του κτιρίου στο Λέιν Παρκ, εξακολουθούσαν να στοιβάζονται στην καρβουναποθήκη. Κι ο λόρδος Ελγίνος χρειαζόταν επειγόντως χρήματα. Απευθύνθηκε στην κυβέρνηση. Τον ρώτησαν πόσα θέλει. Τους έστειλε τον λογαριασμό:

«Τόσα οι εργάτες, τόσα τα κιβώτια, τόσα η μεταφορά, τόσα η αποθήκευση, τόσα ο Λουσιέρι, σύνολο εξόδων 51.000 λίρες. Αν επενδύονταν, θα απέφεραν 23.240. Κάνει να παίρνω, 74.240 λίρες».

Η κυβέρνηση πρώτα ερεύνησε την ηθική πλευρά του ζητήματος. Ο δρ Φίλιπ Χαντ διαβεβαίωσε την αρμόδια επιτροπή πως ο λόρδος Ελγίνος έσωσε τα μάρμαρα από την φθορά. Εκείνος είχε προτείνει την μεταφορά του Ερεχθείου αλλά τέλος πάντων. Ο Γουίλιαμ Ρίτσαρντ Χάμιλτον, ο γραμματέας του κόμη, ορκίστηκε ότι στην Αθήνα, τα μάρμαρα σάπιζαν. Το ηθικό ζήτημα καλύφθηκε. Έμεινε ο λογαριασμός, λίγο διαφορετικός από αυτόν που της παρουσίασε ο λόρδος. Του επιδόθηκε στα 1816: «Μείον η μεταφορά με πολεμικό πλοίο, μείον το γεγονός ότι η απόκτησή τους οφείλεται στο ότι ο κόμης ενεργούσε ως κυβερνητικός υπάλληλος, μείον ότι θα κτιστεί ειδική αίθουσα στο Βρετανικό Μουσείο, κάνει να παίρνει 35.000 λίρες».

Ο Τόμας Μπρους, έβδομος κόμης του Έλγιν και του Κινκάρντντνι θέλησε να το παζαρέψει το ζήτημα. Η απάντηση ήταν: 35.000. Ή ναι ή όχι.

Ήταν ναι. Και η αίθουσα στο Βρετανικό Μουσείο έγινε με δωρεά του σερ Τζόζεφ Ντουβίν. Ο Τόμας Μπρους, έβδομος κόμης του Έλγιν και του Κινκάρντνι, πέθανε στα 1841, στερημένος από αξιώματα και καταφρονημένος ακόμα και στην πατρίδα του. Αν και ικανός

διπλωμάτης, δεν χρησιμοποιήθηκε άλλη φορά από την βρετανική κυβέρνηση. Πέθανε εβδομήντα χρόνων ανάμεσα στα μάρμαρα που λήστεψε καθώς η διεύθυνση του μουσείου τον χρησιμοποιούσε ως επιμελητή.

() Από πηγή σε πηγή, οι χρονολογίες ποικίλλουν. Εδώ, επιλέχτηκαν εκείνες που ταιριάζουν καλύτερα στη ροή των γεγονότων.*

(Γεώραμα, 2003) (τελευταία επεξεργασία, 6.2.2009)